

**Dr Miloš M. Petrović<sup>1</sup>**

## POLITIČKI I EKONOMSKI RIZICI I OSIGURANJE

PREGLEDNI RAD

### Apstrakt

Imajući u vidu pojačano uključivanje domena političkih rizika u različite propise i strategije, autor nastoji da bliže pojasni različite manifestacije te vrste rizika u oblastima poput osiguravajuće delatnosti. Autor navodi da aspekt političkih rizika postaje sve relevantniji faktor pri razmatranju investicionih ulaganja, pogotovo u zemljama u razvoju. Rad sadrži pojmovno određenje političkih rizika, njihove osnovne aktere i činioce, osvrt na situacije iz osiguravajuće delatnosti, kao i prikaz Fičove metodologije analize rizika. Zaključci rada podržavaju stanovište da osiguranje od političkih rizika treba tumačiti prvenstveno kao pomoćno sredstvo u prevazilaženju državnih i društvenih kriza, a ne kao krajnju instancu za nadoknadu svega onoga što je možda pre posledica manjka državnih odnosno institucionalnih kapaciteta.

**Ključne reči:** politički rizik, zemlje u razvoju, osiguravajuće pokriće, kriza, demokratske institucije, EU.

### Uvod

Osiguranje od političkih rizika predstavlja finansijsku tekovinu koja ugovaraču polise omogućuje da se zaštiti od mogućnosti ekonomskih gubitaka nastalih kao posledica nepovoljnih političkih događaja.<sup>2</sup> Ipak, značaj tog tipa osiguranja

---

<sup>1</sup> Miloš M. Petrović je doktor političkih nauka i autor radova u domenu evropskog prava i političkih nauka. Imejl: petrovic1milos@gmail.com.

Rad je primljen: 3. decembra 2021.

Rad je prihvaćen: 25. februara 2022.

<sup>2</sup> Atradius, What is political risk insurance?, 2021, <https://atradius.com/hk/en/faq/what-is-political-risk-insurance.html>, pristupljeno 3. 12. 2021.

prevazilazi domen puke ekonomske kompenzacije. Ugovarači tih polisa neretko su multinacionalne kompanije, ali i drugi akteri poput državnih institucija, međunarodnih organizacija itd. Ugovaranjem te vrste osiguranja investitori nastoje da obezbede određeni stepen izvesnosti ostvarivanja svojih planiranih ciljeva. S tim u vezi, osim prava na finansijsku kompenzaciju u slučaju gubitka, osiguranje od političkih rizika predstavlja i neku vrstu garantne sheme da će određeni poslovni projekat biti realizovan u skladu s određenim minimumom standarda u različitim oblastima (npr. radnog zakonodavstva, ali i brojnih drugih oblasti).<sup>3</sup>

U zavisnosti od osiguravajuće ponude i pojedinačnih preferencija osiguranika, pokriće u domenu političkih rizika može se odnositi na sledeće vrste situacija: građanske nemire (koji za posledicu imaju štetu po imovinu ili njenu krađu, ili npr. fizičko ometanje plovila da napuste luke); eksproprijaciju (konfiskovanje imovine, novca ili poslovanja od strane vlasti); izmene kursa (naglo osciliranje vrednosti valute); carine i porezi (neočekivane izmene pravila uvoza ili izvoza); prevrati, pučevi ili revolucije (nasilnog ili nenasilnog tipa), kao i terorizam i ratni sukobi (koji onemogućavaju ili otežavaju trgovinu s predmetnom zemljom).<sup>4</sup> Pored navedenih, političkim rizicima za ulagače se u širem smislu mogu smatrati i aspekti poput pooštavanja odredaba radnog zakonodavstva i ekoloških propisa.<sup>5</sup> Potonji aspekt je sve bitniji uzme li se u obzir to da je borba protiv klimatskih promena faktički postala univerzalna međunarodna obaveza počevši od 2015. godine.<sup>6</sup> Primera radi, u pojedinim zapadnim zemljama osiguravači se aktivno odvrćaju od učešća u projektima koji imaju bilo kakve veze sa fosilnim gorivima, jednim od najvećih zagađivača životne sredine.<sup>7</sup>

U tom smislu, politički rizici dovode se u vezu sa sve širim opsegom propisa i oblasti, a sve to se odražava i na ekspanziju osiguravajuće delatnosti prema novim oblastima, poput prethodno spomenute ekologije i borbe protiv klimatskih promena (kao visokorangiranih prioriteta Evropske komisije).<sup>8</sup> S druge strane, tržišni akteri identifikovali su i određene slabosti takve vrste osiguranja, poput visokih cena polisa, ali i pravnih praznina koje doprinose neizvesnosti u pogledu ostvarivanja prava na naknadu štete, kao i praktičnu „neosigurljivost“ investicija u slučaju nastupanja određenih situacija.<sup>9</sup> Takvi aspekti opterećuju dalji razvoj te usluge, premda osigu-

---

<sup>3</sup> Violeta Iftinchi, Gheorghe Hurduzeu, "The place of Political Risk Insurance in the political risk management strategy of multinational corporations", *The Romanian Economic Journal*, XIX(60), 2016, p. 205.

<sup>4</sup> Atradius, What is political risk insurance?, 2021, <https://atradius.com.hk/en/faq/what-is-political-risk-insurance.html>, pristupljeno 3.12.2021.

<sup>5</sup> Ibid.

<sup>6</sup> UNFCCC, The Paris Agreement, 2015, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, pristupljeno 20.11.2021.

<sup>7</sup> Miloš Petrović, "Climate Change – Aggravated Risks and Necessity to Adjust", *Tokovi osiguranja (Insurance Trends)*, 1/2020, str. 63.

<sup>8</sup> Ibid, str. 65.

<sup>9</sup> Kausar Hamdani, Elise Liebers, George Zanjani, An Overview of Political Risk Insurance (Executive Summary for the Federal Reserve Bank of New York), 2005, <https://www.bis.org/publ/cgfs22fedny3.pdf>, pristupljeno: 18. 11. 2021, str. 1–2.

ravači pronalaze načine da svoju ponudu učine što kompletnijom i privlačnijom za ugovarače polisa.

Domen političkih rizika predstavlja sve relevantniji aspekt u osiguravajućoj delatnosti, naročito ako se u vidu imaju globalni integrativni procesi koji podstiču sve bliže poslovne i druge kontakte. U nastojanju da se bliže predstavi kako se politički rizici razumeju i manifestuju, pre svega iz perspektive osiguravajuće delatnosti, ovaj rad koncipiran je u više tematskih celina. U predstojećem delu rada analiziraćemo pojmovno određenje političkih rizika u relevantnoj literaturi, kao i njihove manifestacije i tretiranje u praksi osiguranja. Složene metode i modeli izračunavanja nivoa rizika (bilo da se radi o starijim privrednim formulama ili novijim tehnološkim obrascima koji se oslanjaju na veštačku inteligenciju i obradu tzv. metapodataka) biće ukratko analizirane s kvalitativnog aspekta.<sup>10</sup> U trećem delu rada biće predstavljeni i elementi Fičove metodologije obračunavanja političkih rizika.

### **Politički rizik poslovanja u zemljama u razvoju**

Domen političkih rizika u osiguravajućoj praksi prvenstveno se vezuje za verovatnoću nastupanja neželjene situacije, na osnovu koje se obračunava nivo premije osiguranja. S druge strane, u akademskoj literaturi javljaju se pojedini predlozi za promenu pristupa, odnosno za valorizovanje političkog rizika kroz investitorovu perspektivu rizika koja može da odudara od kvantitativnih pokazatelja koji počivaju na verovatnoći.<sup>11</sup> Procenu rizika pojedinih investitora, pored same strategije investiranja, pa i vrste investitora (da li se npr. radi o državnoj ili privatnoj kompaniji), oblikuju i iskustveni parametri poput poznavanja društveno-političkog konteksta i kulture poslovanja, prethodnog rada u sličnim okolnostima i brojne druge stavke. Takođe treba napomenuti i da je domen političkih rizika dugo godina bio ukalupljen u ekonomskoj politici. Međutim, oblast političkih rizika postepeno se širila ka drugim domenima, a uporedo su se razvijali i različiti pristupi. U savremenoj praksi politički rizici se analiziraju putem naprednih računarskih tehnika (npr. metod predviđanja Delfi), ali se, s druge strane, takođe razmatraju i kroz psihološke aspekte koji nisu vezani za strukturu (npr. intuicija rukovodilaca).<sup>12</sup> U savremenoj praksi, Fičova metodologija koristi nekoliko pokazatelja političkih rizika: dugoročni i kratkoročni

---

<sup>10</sup> Prema definiciji kalifornijskog univerziteta Santa Kruz, metapodaci se najčešće definišu kao „podaci o podacima“, dok se malo konkretnije određuju kao pažljivo i namerno strukturisani podaci koji se odnose na analizu drugih informacija. Videti: UC Santa Cruz University Library, What are metadata? 2022, <https://guides.library.ucsc.edu/c.php?g=618773>, pristupljeno: 17.2.2022.

<sup>11</sup> Nathan Jensen, Daniel Young, "A Violent Future? Political Risk Insurance Markets and Violence Forecasts", *The Journal of Conflict Resolution*, 52/4, 2008, str. 528.

<sup>12</sup> Ivona Lađevac, Nenad Stekić, "Assessing the Political Risks in Eurasia in the Wake of the Fifth China's "Grand Strategy", *The Review of International Affairs*, LXXII/1183, 2021, str. 52.

politički rizici, dugoročni i kratkoročni ekonomski rizici, te operativni rizici, o čemu će više reći biti u narednom segmentu rada.<sup>13</sup> Ipak, najpre je potrebno vratiti se nekoliko decenija unazad.

Vagner definiše politički rizik kao „proizvoljne ili diskriminatorne aktivnosti preduzete od strane domaće ili inostrane vlade, političkih grupa ili pojedinaca, koje imaju negativan uticaj na međunarodnu trgovinu ili investicije“.<sup>14</sup> Radi se o prilično širokoj definiciji koja naizgled odražava generalno opsežnu prirodu političkih rizika. S druge strane, jedna popularna međunarodna finansijska enciklopedija upotrebljava nešto širu sintagmu „geopolitički rizik“ kako bi se uključile i spoljnopolitičke manifestacije pojedinih događaja i njihova povezanost s domenom bezbednosti, što je naročito značajno u višegodišnjim poslovnim projektima koji zahtevaju određeni nivo stabilnosti i predvidivosti.<sup>15</sup> Po mišljenju autora ovog rada, takva terminologija je adekvatna ako se u vidu imaju sve globalizovaniji procesi koji sve intenzivnije oblikuju brojne oblasti i razvojne pravce, uključujući i osiguravajuću delatnost.

Ko su ponuđači usluga u domenu osiguranja od političkih rizika? Radi se o: privatnim osiguravačima (koji su orijentisani na ostvarenje profita); javnim ponuđačima (koji su prvenstveno usmereni na podršku vladinim aktivnostima ili strategijama drugih institucija) i reosiguravačima; navedeni osiguravači pokrivaju sledeće kategorije političkih rizika: političko nasilje, eksproprijaciju, nekonvertibilnost valute i kršenje ugovornih odredaba i arbitražnih odluka.<sup>16</sup> Dok javni osiguravači poseduju određeni nivo povezanosti s nacionalnim telima ili s multilateralnim institucijama (od kreditnih agencija koje su organski povezane sa vladinim institucijama do onih koje su „podizvođači“ u ime vladinih ili međunarodnih ustanova), privatnih osiguravača u domenu osiguranja od političkih rizika nema toliko i oni uglavnom potiču iz nekoliko globalnih finansijskih centara iz anglosaksonskog područja, dok se i jedni i drugi mogu baviti i poslovima reosiguranja.<sup>17</sup> Pored navedenog, Radović navodi da pravila Evropske unije (koja su relevantna i za našu zemlju) nalažu striktno razdvajanje osiguranja od komercijalnih rizika od osiguranja od političkih rizika, naročito u smislu toga da osiguravajuća društva koja nude obe vrste osiguranja, a imaju podršku države, neće smeti da konkurišu društvima koja nemaju takvu institucionalnu podršku.<sup>18</sup>

---

<sup>13</sup> Fitch Solutions, Country Risk Index, 2021, <https://www.fitchsolutions.com/sites/default/files/2021-04/FS-Country-Risk-Index-Methodology.pdf>, pristupljeno: 25.11.2021.

<sup>14</sup> Violeta Iftinchi, Gheorghe Hurduzeu, „The place of Political Risk Insurance in the political risk management strategy of multinational corporations“, *The Romanian Economic Journal*, XIX/60, 2016, str. 202.

<sup>15</sup> James Chen, Investopedia: What is Political Risk?, 2020, <https://www.investopedia.com/terms/p/politicalrisk.asp>, pristupljeno: 25. 11. 2021.

<sup>16</sup> Violeta Iftinchi, Gheorghe Hurduzeu, „The place of Political Risk Insurance in the political risk management strategy of multinational corporations“, *The Romanian Economic Journal*, XIX/60, 2016, str. 202-204.

<sup>17</sup> Dietrich Stiller, „Political risks: How to effectively mitigate political risks, deal structure, financing and political risk insurance“, *Airport Management*, 9/2, 2014, str. 137.

<sup>18</sup> Zoran Radović, „Osiguranje izvoznih kredita u Evropskoj uniji i našoj zemlji“, *Tokovi osiguranja* 4/2015, str. 40.

Razlike između javnih i privatnih osiguravača političkih rizika očigledne su i u drugim oblastima; dugoročnost investiranja više je na strani javnih, dok je fleksibilnost više na strani privatnih koje ne moraju da uzimaju u obzir spoljnopolitičke i druge strateške aspekte; premijske stope više variraju u slučaju privatnih osiguravača, dok se odštetni zahtevi znatno duže obrađuju u slučaju javnih osiguravajućih društava.<sup>19</sup> U tom smislu, odabir osiguravajućeg paketa u znatnoj mjeri zavisi od očekivanog perioda trajanja projekta (a samim tim i pokriva), od uklopljenosti projekta u strategiju osiguravača, sklonosti ka preuzimanju većih rizika u slučaju nefiksne kamate, kao i procene potrebe da li je potrebna dodatna državna podrška u realizaciji aktivnosti ili nije. Primera radi, u slučaju nekih kapitalnih investicija koje mogu imati značajan uticaj na društvo a koje su dugog trajanja, investitori mogu biti pre naklonjeni uspostavljanju saradnje u domenu osiguranja od političkih rizika sa onim preduzećima koja imaju podršku države, kao dodatni vid garancije da će projekat biti sproveden (mada su, naravno, tu od podjednake važnosti i uslovi osiguranja).

Već nekoliko decenija u predmetnoj literaturi se kao činioци u osiguranju od političkih rizika izdvajaju domeni poput političke nestabilnosti (vrste režima, održivosti suvereniteta, snage institucija), ekonomske dinamike, kao i jačine bilateralnih veza između ugovornih strana.<sup>20</sup> U prilog „geopolitičkom“ razumevanju mogu se navesti brojni primeri značajnih zaokreta u spoljnoj politici koji ne moraju biti povezani sa sukobima ili nasiljem, ali koji imaju potencijal da se negativno odraze na uslove poslovanja u nekoj zemlji (npr. u slučaju velikih izmena u trgovinskoj politici, bezbednosnom domenu ili kao deo neke druge strateške preorijentacije). Pored toga, postoje i ekstremniji vidovi događaja, poput građanskih sukoba (koji u pojedinim delovima sveta mogu dosta brzo da se preliju izvan granica i značajno utiču na regionalno društveno-političko, poslovno i drugo okruženje; teroristički napadi neretko imaju i međunarodnu pozadinu, i tako dalje. Primera je mnogo i mogu se pronaći u bezmalo svim delovima sveta, s tim da su npr. visokorazvijene zemlje Evropske unije ili Severne Amerike manje sklone takvom tipu rizika zbog efikasnijih političkih, ekonomskih i sistemskih performansi.

Premda pojedini od ovih aspekata nisu inherentni samo ekonomski siromašnijim zemljama, višestruko ukrštanje tih primera najevidentnije je u regionima u razvoju, u kojima se zapravo nalazi velika većina globalnog stanovništva (preko 150 država i teritorija od manje od 200 članica Ujedinjenih nacija).<sup>21</sup> Drugim rečima, radi se o zemljama koje ne samo da su u ekonomskom pogledu pozicionirane

---

<sup>19</sup> Ibid.

<sup>20</sup> Ivona Lađevac, Nenad Stekić, "Assessing the Political Risks in Eurasia in the Wake of the Fifth China's "Grand Strategy", *The Review of International Affairs*, LXXII/1183, 2021, str. 55.

<sup>21</sup> Uključujući i zapadnobalkanske države: Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Srbiju, kao i članice Evropske unije Bugarsku, Hrvatsku, Mađarsku, Poljsku i Rumuniju. Izvori: IMF, World Economic Outlook (April 2020), 2020, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/>

ispotprosečno u odnosu na standarde transatlantskog jezgra (koje čine SAD i Kanada, s jedne strane, i Evropska unija, s druge strane, s dodatkom pojedinih zemalja u različitim delovima sveta), već su i sklonije političkoj nestabilnosti, koja predstavlja važan činilac u međunarodnom planiranju i poslovanju u osiguravajućoj delatnosti. Renomirani međunarodni osiguravač sa sedištem u Holandiji koji se primarno bavi osiguranjem trgovinskih kredita pojašnjava potrebu za osiguranjem od političkih rizika kao uobičajenu stavku koja vlasnika polise štiti od rizika nemogućnosti naplaćivanja.<sup>22</sup> Imajući u vidu da najveći deo sveta sačinjavaju zemlje u razvoju, politički rizik nesumnjivo predstavlja značajan aspekt pri planiranju i realizaciji međunarodnih poslovnih planova, poput onih koji se tiču investicija.

Pa ipak, da strane direktne investicije nisu proporcionalno prisutne u različitim delovima sveta ilustruje podatak da je 2005. godine od ukupno 916 milijardi dolara stranih neposrednih ulaganja svega 36% realizovano u zemljama koje ne pripadaju privilegovanom klubu Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), i to prvenstveno u Kini (koja je, s obzirom na svoju veličinu i snagu, država koja se ne može adekvatno porediti s drugim državama u razvoju).<sup>23</sup> Drugim rečima, 67% stranih direktnih investicija realizovano je u tadašnje 33 članice OECD-a.<sup>24</sup> Radi se o ekonomski visokorazvijenim državama iz različitih delova sveta, koje se smatraju politički manje rizičnima u odnosu na zemlje u razvoju. To govori u prilog tvrdnji da procena političkog rizika značajno umanjuje atraktivnost ulaganja i uvećava predstavu o mogućoj štetnosti poslovanja investitora, bilo da se radi o strahovima zbog nacionalizacije i konfiskacije (Kuba, Iran), otkazivanja ugovora (Filipini, Indija), političkog nasilja i rata (Sijera Leone, Liberija) ili drugih situacija.<sup>25</sup>

Stiler (Stiller) izdvaja primere koncesija i javno-privatnih partnerstva aerodroma kao naročito ranjive kategorije zbog njihove izloženosti otkazivanjima ugovora, eksproprijacijama i drugim nepovoljnim situacijama povezanim s političkim rizicima.<sup>26</sup> Autor ovog rada dodaje da i kapitalna, pa i strateška priroda takvih projekata, u kombinaciji s povišenim nivoom drugih tipova rizika (terorističke pretnje, pandemijske

---

*groups.htm*, pristupljeno: 1.12.2021; takođe: UN, Member states, 2021, <https://www.un.org/en/about-us/member-states>, pristupljeno: 1.12.2021.

<sup>22</sup> Atradius, What is political risk insurance?, 2021, <https://atradius.com/hk/en/faq/what-is-political-risk-insurance.html>, pristupljeno 3.12.2021.

<sup>23</sup> Nathan Jensen, Daniel Young, "A Violent Future? Political Risk Insurance Markets and Violence Forecasts", *The Journal of Conflict Resolution*, 52/4, 2008, str. 529.

<sup>24</sup> OECD je 2005. godine brojao 33 članice, u poređenju sa 38 koliko ih je bilo 2021. godine. Za više informacija konsultovati: OECD, List of OECD Member countries - Ratification of the Convention on the OECD, 2021, <https://www.oecd.org/about/document/ratification-oecd-convention.htm>, pristupljeno: 18.11.2021.

<sup>25</sup> Nathan Jensen, Daniel Young, "A Violent Future? Political Risk Insurance Markets and Violence Forecasts", *The Journal of Conflict Resolution*, 52/4, 2008, str. 528–529.

<sup>26</sup> Dietrich Stiller, "Political risks: How to effectively mitigate political risks, deal structure, financing and political risk insurance", *Airport Management*, 9/2, 2014, str. 133.

okolnosti), doprinosi dodatnom usložnjavanju ovakvog tipa investiranja. Pozivajući se na Agenciju za multilateralne investicione garancije (MIGA), Stiler potvrđuje mišljenja da politički rizici predstavljaju jednu od najvećih prepreka u realizaciji stranih direktnih investicija u zemljama u razvoju, a procena rizika je sledeća: veći na ispitanika pre svega se pribojava nepovoljnih regulatornih izmena (58%), preko 40% zazire od kršenja ugovornih odredaba i ograničenja raspolaganja sredstvima, preko 30% strahuje od građanskih nemira i nepridržavanja finansijskih obaveza, 24% identifikuje rizike od eksproprijacije, a 20% navodi situacije poput terorizma i rata.<sup>27</sup> Ti podaci potvrđuju da postoji sve viši nivo osvešćenosti o političkim rizicima, kao o pretnji za realizaciju investiranja. Takođe, u cilju što obuhvatnije procene rizika, autor ovog rada napominje i posebnu važnost upoznavanja sa situacijom u pogledu investicionog ambijenta, ali i šireg sociopolitičkog konteksta, o čemu će više reći biti u poglavlju koje sledi.

### **Parametri Fičove procene političkog rizika<sup>28</sup>**

U ovom delu rada biće predstavljena i analizirana Fičova metodologija (*Fitch Solutions*) iz 2021. godine na osnovu koje su pojedinačne zemlje rangirane prema indeksu političkih rizika.<sup>29</sup> Svi podaci izneti u okviru ovog poglavlja preneti su i interpretirani iz navedenog izvora (osim tamo gde eksplicitno nije naveden drugi izvor).

Premda ovaj koncept nije posebno namenjen za oblast osiguranja već predstavlja svojevrsan uopšteni prikaz rizika po zemljama i teritorijama, njegov sistemski karakter, u kombinaciji s obuhvatnom prirodom političkih rizika, čine ga barem posredno relevantnim i za delatnost osiguranja (kao i za druge oblasti). U okviru pet indikatora – dugoročni politički rizici, kratkoročni politički rizici, dugoročni ekonomski rizici, kratkoročni ekonomski rizici i operativni rizici – numerički se iskazuje izglednost nastupanja nepovoljnih situacija poput ekonomskih kriza ili naglih izmena političke sredine (koje se značajno odražavaju na poslovanje, kao i na druge segmente). Indeks se generiše na osnovu uprosečene vrednosti političkih, ekonomskih i operativnih indikatora, koji imaju i svoje potkategorije (videti tabele u nastavku).

---

<sup>27</sup> Ibid, str. 134.

<sup>28</sup> U ovom poglavlju biće predstavljena metodologija političkih rizika kompanije *Fitch Solutions*. Svi podaci potiču iz sledećeg izvora i stoga neće biti pojedinačno navođeni: *Fitch Solutions, Country Risk Index, 2021*, <https://www.fitchsolutions.com/sites/default/files/2021-04/FS-Country-Risk-Index-Methodology.pdf>, pristupljeno: 25. 11. 2021.

<sup>\*\*</sup>U slučaju korišćenja drugih izvora, oni će biti pojedinačno navođeni u fusnotama.

<sup>\*\*\*</sup>Autorove opservacije biće posebno izdvajane na način da bude jasno da se radi o njegovom stavu.

<sup>29</sup> Fič Grupu sačinjavaju: kreditna agencija Ratings (Rejtings) i kompanija Solutions (Solušns), koja je fokusirana na istraživanja analitike i specijalizovane usluge u skladu s finansijskim i drugim instrumentima matične grupacije.

Tabela 1. Prikaz dugoročnih i kratkoročnih političkih rizika<sup>30</sup>

POLITIČKI RIZIK (INDEKS) – 100%	
DUGOROČNI POLITIČKI RIZIK (50%)	KRA TKOROČNI POLITIČKI RIZIK (50%)
Karakteristike vladavine (30%)	Proces kreiranja politika (25%) <sup>31</sup>
Karakteristike društva (30%)	Društvena stabilnost (25%)
Državni obuhvat (20%)	Bezbednost i spoljno okruženje (25%)
Kontinuitet politika (20%)	Kontinuitet politika (25%)

Dugoročne političke rizike sačinjavaju četiri komponente: (1) karakteristike vladavine (uklopljenost institucija unutar modela liberalne demokratije koji podrazumeva striktnu odvojenost grana vlasti i zaštitu manjinskih prava); (2) karakteristike društva (bazirano na nacionalnoj distribuciji prihoda, etničkom sastavu i stopi siromaštva); (3) državni obuhvat (sposobnost vladinih institucija da suvereno delaju, na unutrašnjem i spoljnom planu) i (4) kontinuitet politika (političko usmerenje tokom dugoročnijeg tj. decenijskog perioda, tokom kojeg se u većini zemalja realizuje smena vlasti, te je potrebno pratiti zaokrete i promene). Po mišljenju autora ovog rada, sve ove stavke su posredno ili neposredno povezane sa stabilnošću, kao i sa održivošću takvog stanja, na osnovu čega se, uostalom, i prave prognoze i projekcije, kako u osiguravajućoj tako i u drugim delatnostima.

Projekcije dugoročnih političkih rizika suštinski su važne kako za strategije investitora, tako i za prognoze osiguravača (pored toga što se direktno tiču i zemlje ili oblasti gde se investicija planira i sprovodi). Imajući to u vidu, taj aspekt političkog rizika biće nešto detaljnije pojašnjen. Što se tiče karakteristika vladavine, prema Fičovoj metodologiji, njegove potkomponente su:

- *sistem vlasti* (gde se demokratski sistemi smatraju stabilnijima na duge staze, budući da okviri političkog sistema ne sprečavaju promenu vlasti, npr. kao rezultat izbornih ishoda);
- *ustavni okviri* (ustavni poredak koji propisuje podelu vlasti, omogućava mehanizme koji ograničavaju dominaciju bilo elite ili većine nad drugima, nudi i bolje okruženje za poštovanje građanskih sloboda, što umanjuje i težnje za nasilnim i drugim prevratima), i
- *vladavina prava* (preduslov za uspešnu i održivu vladavinu jeste sposobnost države da obezbedi zaštitu građana od kršenja zakona i drugih normi, uz pridržavanje načela jednakosti spram svih).

<sup>30</sup> Originalna tabela na engleskom jeziku nalazi se u dokumentu navedenom u okviru fusnote br. 28.

<sup>31</sup> Pod „politikama“ u ovom segmentu rada misli se na razvojne politike i strateško planiranje koje sprovode organi vlasti. Termin „politika“ upotrebljava se u tom kontekstu imajući u vidu terminologiju Fičove metodologije u tom pogledu.



Što se tiče druge komponente – karakteristika društva, njegovi elementi su:

- *distribucija prihoda* (veća jednakost umanjuje mogućnost polarizacije društva, a samim tim i nezadovoljstva);
- *siromaštvo* (nizak stepen siromaštva pokazatelj je uspešne vladavine, za razliku od visokog nivoa siromaštva);
- *manjinske zajednice* (visok udeo etničkih i religijskih manjina poseduje potencijal da izazove nestabilnost, pogotovo u društvima koja imaju istoriju tenzija i nasilja, a samim tim i određenog nivoa međuetničkog nepoverenja).

U pogledu državnog obuhvata, postoje *domaća ograničenja* (posebna karakteristika jake vladavine jeste sposobnost sprovođenja razvojnih aktivnosti na sopstvenoj teritoriji), te *spoljna ograničenja* (procena eksternih pretnji po suvereno odlučivanje vladinih institucija). Četvrta komponenta – *kontinuitet politika* – pokazatelj je održivosti i stabilnosti političkog sistema i poželjan je aspekt za investitore.

Poput dugoročnih rizika, i kratkoročni politički rizici takođe su sastavljeni od četiri komponente: (1) *proces kreiranja politika* (sposobnost vladinih institucija da predlažu i osiguraju usvajanje i primenu propisa, imajući u vidu i potrebu za razdvajanjem različitih grana vlasti); (2) *društvena stabilnost* (evaluiranje sistemskih uticaja poput nezaposlenosti, inflacije i nemira); (3) *bezbednost i spoljno okruženje* (ispitivanje vladinih kapaciteta da reaguje u slučajevima direktnih izazova poput terorističkih pretnji, secesionističkih pokušaja, regionalnih tenzija i ograničavanja usled spoljnih pritisaka) i (4) *kontinuitet politika* (povezan s pandanom u okviru dugoročnih rizika – izvesnost kontinuiteta politike kroz izborne cikluse i praćenje mogućnosti za neustavne ili nezakonite smene vlasti (npr. kroz pobune i prevrate)). Imajući u vidu navedeno, autor logično smatra da se na osnovu praćenja kratkoročnih rizika mogu uočiti određene dugoročne pravilnosti ili pak anomalije, što pomaže i u eventualnom prilagođavanju strategija i projekcija u okviru različitih međunarodnih poduhvata.

**Tabela 2. Prikaz dugoročnih i kratkoročnih ekonomskih rizika<sup>32</sup>**

EKONOMSKI RIZIK (INDEKS) – 100%	
DUGOROČNI EKONOMSKI RIZIK (50%)	KRA TKOROČNI EKONOMSKI RIZIK (50%)
Struktura privrede (33%)	Ekonomska aktivnost (25%)
Ekonomska aktivnost (17%)	Monetarni aspekt (12,5%)
Monetarni aspekt (8%)	Fiskalni aspekt (12,5%)
Fiskalni aspekt (8%)	Spoljni aspekt (25%)
Spoljni aspekt (17%)	Finansijski aspekt (25%)
Finansijski aspekt (17%)	

<sup>32</sup> Originalna tabela na engleskom jeziku nalazi se u dokumentu navedenom u okviru fusnote 28.

Dugoročni ekonomski rizici proističu iz strukturne prirode ekonomskog rasta, tržišta rada, stabilnosti cena i kursa, kao i izgleda u pogledu spoljnog duga i fiskalne održivosti, pri čemu se rizik obračunava na osnovu podataka iz prethodnog petogodišnjeg razdoblja za period od narednih pet godina. S druge strane, kratkoročni ekonomski rizici identifikuju aktuelne slabosti u pogledu rasta bruto društvenog proizvoda, inflacije, nezaposlenosti, variranja kursa, dinamike plaćanja i podataka o spoljnom dugu, pri čemu se aktuelna godina koristi kao referentna tačka za projektovanje kretanja u naredne dve godine.

Najzad, *nivo operativnog rizika* se obračunava na osnovu procene rizika u domenima tržišta rada (25%), trgovine i investicija (25%), logističkih rizika (25%) i kriminalnih i bezbednosnih rizika (25%).

## **Zaključak**

Premda osiguranje od političkih rizika evoluirala i biva sve zastupljenije u regionima u razvoju, u ovom radu se polemički smatra da je ta usluga oduvek bila opterećena nejasnoćama, pogotovo u pogledu tumačenja pravnih odredaba i sivih zona. Takva nerazumevanja neretko su dovodila i do sporova kod osiguravajućih društava, i to učestalije kod onih u nedržavnom vlasništvu. Uprkos tome što osiguranici tragaju za što obuhvatnijim i povoljnijim paketom, dok osiguravači poručuju da još uvek nije pronađeno održivo i potpuno rešenje za takav tip rizika, ono što može da se izvede kao zaključak jeste da osiguranje od političkih rizika ne može predstavljati zamenu za dubinske ekonomske, političke i pravne reforme koje su potrebne kako bi se privukle strane direktne investicije na tržišta u razvoju.

Pravila Evropske unije, naročito u tom pogledu, veoma su važna za kandidate za članstvo poput Srbije. Posmatrano iz ugla osiguravača, ključna poruka je ta da je dejstvo polise u značajnoj meri povezano s granicama pravne, ekonomske i političke sigurnosti i stabilnosti, koje po svojoj samoj prirodi usmeravaju procese na način da ograničavaju opus neželjenih događaja. Budući da se radi o sistemskom, kompleksnom karakteru rizika koji se proteže kroz više nivoa, to otežava predviđanje pojedinih situacija. Osiguranje od političkih rizika treba shvatiti u okviru njegove izvorne namene: kao sigurnosnu mrežu i pomoćno sredstvo, a ne kao rešenje koje će osiguranike zaštititi od svih nedostataka državnih kapaciteta.

Pored navedenog, autor je ukratko predstavio i Fičov indeks rizika koji rangira države na osnovu parametara u domenima političkih, ekonomskih i operativnih rizika. U radu je posebno izdvojena komponenta dugoročnih političkih rizika, koji je od strateškog značaja za projekcije kako ulagača, tako i osiguravača. Dugoročni politički rizici u Fičovoj metodologiji odražavaju uverenje da su demokratski sistemi, koji se baziraju na vladavini prava, poštovanju manjina, jednakosti i nediskriminaciji, manje rizični u političkom pogledu nego entiteti koji to nisu. U srži te metodologije su uverenja da sistemi nižeg političkog rizika jesu oni koji obezbeđuju što manju

ekonomsku polarizaciju, što niži stepen siromaštva, ali i neometano sprovode vlastite aktivnosti i strategije, i to na kontinuiran i predvidljiv način. Reč je ne samo o stabilnosti i predvidivosti, već i o održivosti politika i strategija, za šta su garant efikasne institucije i osiguranje određenog nivoa društvenog zadovoljstva.

### **Literatura**

- Atradius, What is political risk insurance?, 2021, <https://atradius.com.hk/en/faq/what-is-political-risk-insurance.html>, pristupljeno 3.12.2021.
- Chen, J. "Investopedia: What is Political Risk?", 2020, <https://www.investopedia.com/terms/p/politicalrisk.asp>, pristupljeno: 25.11.2021.
- Fitch Solutions, "Country Risk Index", 2021, <https://www.fitchsolutions.com/sites/default/files/2021-04/FS-Country-Risk-Index-Methodology.pdf>, pristupljeno: 25.11.2021.
- Hamdani K, Liebers, E, Zanjani G. An Overview of Political Risk Insurance (Executive Summary for the Federal Reserve Bank of New York), 2005, <https://www.bis.org/publ/cgfs22fedny3.pdf>, pristupljeno: 18.11.2021.
- Iftinchi, V, Hurduzeu, G. "The place of Political Risk Insurance in the political risk management strategy of multinational corporations", *The Romanian Economic Journal*, XIX(60), 2016, pp. 201-212.
- IMF, "World Economic Outlook" (April 2020), 2020, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/groups.htm>, pristupljeno: 1.12.2021.
- Jensen N, Young D. "A Violent Future? Political Risk Insurance Markets and Violence Forecasts", *The Journal of Conflict Resolution*, 52/4, 2008, pp. 527-547.
- Lađevac I, Stekić N. "Assessing the Political Risks in Eurasia in the Wake of the Fifth China's "Grand Strategy", *The Review of International Affairs*, LXXII/1183, 2021, pp. 47-66.
- OECD, List of OECD Member countries - Ratification of the Convention on the OECD, 2021, <https://www.oecd.org/about/document/ratification-oecd-convention.htm>, pristupljeno: 18.11.2021.
- Petrović M. "Climate Change – Aggravated Risks and Necessity to Adjust", *Tokovi osiguranja (Insurance Flows)*, 1/2020, pp. 57-66.
- Radović Z. "Osiguranje izvoznih kredita u Evropskoj uniji i našoj zemlji", *Tokovi osiguranja*, 4/2015, str. 33-40.
- Stiller D. "Political risks: How to effectively mitigate political risks, deal structure, financing and political risk insurance", *Airport Management*, 9/2, 2014, pp. 133–143.
- UN, Member states, 2021, <https://www.un.org/en/about-us/member-states>, pristupljeno: 1.12.2021.
- UNFCCC, The Paris Agreement, 2015, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, pristupljeno 20.11.2021.